

Robert Walseri kirkad kurvad klounid

Robert Otto Walser sündis 15. aprillil 1878 väikeses Bieli linnas Berni kantonis Šveitsis. Tal oli viis vanemat venda ja kaks õde, neistki üks vanem. Isa pidas väikest kirjatarvete poodi, mis vaikselt alla käis, ema vaevas melanhoolia. 14-aastaselt võeti Robert koolist ära ja anti panka õpipoisiks, kus ta töötas mõne aja vägagi eeskujulikult, ent igatsus näitlejaks saada tõmbas ta peagi rändama. Lavale ta kauaks ei jäänud, rändama aga küll, mõne aasta sees jõudis ta korduvalt elada Zürichis, põgusalt Stuttgartis, Baselis ja paljudes Šveitsi väikelinnades, töötada vabrikute kontori-tes, pankades ja kirjastustes, raamatukaupluses ja advokaadi juures, inseneri sekretärina ja lossiteenrina, ja igal pool püsis ta ikkavaid mõne nädala. Aastatel 1906–1913 elas ta Berliinis, esialgu oma kunstnikust venna Karli juures, hiljem omaette. Berliini-ajal kirjutas ta oma igapäevase miniatuurivormi, luule ja lühiproosa vahele neli romaani, igäühe õieti vaid mõne kuuga.

Walseri esimene romaan „Õed-vennad Tannerid” (*Geschwister Tanner*) valmis 1906. aasta jaanuaris–veebruaries lausa nelja nädalaga ja ilmus Bruno Cassireri kirjastuses 1907. aasta alguses. Käsi- kirja toimetanud Christian Morgenstern nägi Walseri „kohati põhjendamatus paljusõnalisuses, lohakas lauseehituses ja ebakindlas õigekirjas” omajagu korrigeerimisvajadust, kuid oskas miskit ebamääraselt kaitsetut autori stiilis hinnata ja hoida. Kirjandusringkondades sai Walseri looming pigem sooja vastuvõtu osaliseks, tema omanäolisest stiilist pidasid lugu Franz Kafka, Robert Musil, Hermann Hesse, Walter Benjamin, laiemale publikule jäi ta eluajal muidugi peaaegu tundmatuks. Siiski õnnestus Walseril Berliinis mõne aja elada üksnes kirjutamisest, tema tekste avaldati tunnustatud ajakirjades, teda kutsuti seltskonda. Suurlinna-intellektuaali roll tema vaimulaadiga paraku ei sobinud, peagi tõmbus ta seltskonnaelust tagasi ja jäi kirjutama varjus.

Paljud Walseri tekstid ilmusid alles 1970-ndatel, dešifreerituna „pliiatsivallast” (*Bleistiftgebiet*), kummalisest peitekirjast, millesse ta järk-järgult varjus, jäänud hariliku pliiatsiga kirjutama üha väiksemas käekirjas. Ajapikku taandus ta umbkaudu millimeetrikõrguste tähtede ja lühenditesse murtud sõnadega „mikro-

grammideni”, mille 526 erineva kuju ja mõõtmetega lehelt on leitud üle nelja tuhande trükilehekülje luuletusi ja proosapalu (mille pikkus on paljudel juhtudel otseselt määratud vaba ruumiga lehel), muuhulgas sisaldub neis ka romaan „Röövel” (*Der Räuber*). Vähehaaval süvenes Walseri inimpelgus ja 1929. aasta talvel tõmbus ta maailma eest päriselt tuulevarju, Waldau närvikliinikusse Bernis. Oma viimased kakskümmend kolm aastat elas ta Herisau närvikliinikus, kirjutas ikka vähem, jalutas ikka pikemalt. Walser suri jalutuskäigul lumes 25. detsembril 1956.

Kõik see eluloo reljeefne ilu muidugi tekitab kiusatust juba 27-aastases Berliini uitajas näha pool sajandit vanema, mägisanaatooriumi tõmbunud jalutaja ja kritseldaja varju, aga sellele kiusatusele oleks mõistlik ehk mõnevõrragi vastu panna. „Õdede-vendade Tannerite” jutustaja hääles sisaldub teatud viisil muidugi kogu luuletaja senine elu, aga järgnev siiski mitte.

„Loomingu Raamatukogu” veergudel ilmub Walser kolmandat korda. Esimene eestikeelne Walser oli romaan „Abiline” (1908), mis ilmus Rita Tasa tõlkes 1984. aasta sügisel. 2008. aasta suvel ilmus teise Šveitsi kirjaniku Jürg Amanni omapärane *hommage*-romaan „Robert Walseri eksimine ehk Ootamatu vaitjäämine” (1978) Mati Sirkli tõlkes ja pikema saatesõnaga. Saatesõna sisaldab muuhulgas tõlkeid Walseri miniatuuridest „Tuhk, nõel, pliats ja tuletikk” ning „Kõne ahjule” (mõlemad 1915. aastast). Mati Sirkli tõlkes on eesti keeles ilmunud ka Walseri romaan „Jakob von Gunten” (1909) ja jutud „Jalutuskäik” (1917) ja „Kleist Thunis” (1907), need kolm 2008. aasta kevadel kirjastuse „Tänapäev” Punase raamatu sarjas.

Mati Sirkli saatesõna kirjeldab Walseri loomingut kui kommentaari oma elule, „nähtud iroonilise ja näivlihtsameelse distantsi tagant – võiks öelda, et klouni pilguga”. Distsants püsib keele mänglevusel, tinglikkusel, vähe on Walseri jutus lauseid, milles ei virvendaks kõhklust. Kunagi aga ei kao tema pilgust kummaliselt lugupidav hoiak elu ja inimese vastu.

W. G. Sebald nimetab Walserit „väikeste asjade selgeltnägijaks” (essees „Üksik uitaja”, *Le Promeneur Solitaire*, raamatus *Logis in*

einem Landhaus, 1998), kellele on iseloomulik mänguline ja mõnikord kinnismõtteline töö peene pintsliga elu võimalikult väikeste koostisosade uurimisel ja avastamisel. Seejuures kestavad Walseri visandatud pildid ikka vaid silmapilgu, ja inimestel tema lugudes on õige üürikesed elud. Ilmunud loo sisse, on nad viivuks imeliselt kohal, aga niipea kui proovida neid lähemalt vaadata, on nad juba kadunud, nagu ümbritseks neid miski kuma või virvendus, mis teeb nende piirjooned hägusaks.

Walseri stiilis on miskit süüdimatult muinasjutulist, aga see muinasjutt on materjalist, mis õige lähedal päris argielule, külmadele tubadele ja nappidele einetele ja vabaduseta tööpostidele ja vananemisele ja reetmisele ja üksindusele. Ja lähedustundele inimese ja inimese vahel, mis ikka nii põgus. Ja vaimustusele, mida inimene tunneb mõne talvise järve või sügisese puiestee või kevadhommiku või iga üksiku suvise rohulible ees, ja mis niisamuti kuulub selle kõige argisema elumaterjali sisse. Erakordseid sündmusi siin ei ole, materjal on tõesti päris argine, aga jutustamine on natuke jabur, kõik aeg nagu natuke joovastuses, ka õige kainetes nukrates tähelepanekutes kuidagi natuke maast lahti.

Walter Benjamin küsib (essee „Robert Walser” kogumikus *Illuminationen*, 1929) Walseri lause lohakuse ja keerutamise kohta, on tegu süüdimatu minnalaskmisega või on selles stiili, otsust näidata nii kirkast kui kibedat, ja kõike seal vahel, ja õige metsikult. Walser on küll väitnud, nagu ei oleks ta oma tekstides kunagi ridagi parandanud, aga Benjamin näeb sellise hoiaku taustal pigem tema kodukandile omast piinlikkust liiase sõnadetegemise ees, mille iseloomustamiseks jutustab vana muinasloo kolmest seltsilisest, kes ikka vaikides koos istuvad, kord aga juhtub, et üks ütleb, et „palav”, ja teine juba veerandtunni möödudes, et „ja tuulevaikus ka”, kolmas peab veel pisut aega vastu, ent murdub siis, lausub, et „lobisejatega mina ei joo”, ja lahkub. Walseril ei ole kõnelema hakates teatavas mõttes enam valikut. Niipea, kui häält on tehtud, on kõik juba kadunud, sõnu ei saa enam pidama, ja iga järgmise lause ainus ülesanne oleks justkui aidata unustada eelmine.

Tõlkija